

Alfons Gelabert i Buxó

Ruïnes termes romanes de Caldes de Malavella

1880

Llapis i clarió sobre paper

23,5 x 39,5 cm

Museu d'Art de Girona Núm. reg. 251.812 Fons d'art

Diputació de Girona

Alfons Gelabert i Buxó (1840? - 1897) fou un pintor deixeble de Thomas Couture a París, representant de l'estil acadèmic, i també exercí de professor de dibuix a Girona. Així mateix, assumí el càrrec de president de l'Associació per al Foment de Belles Arts i fou fundador i director de l'Ateneu Gironí. En l'àmbit polític, fou regidor de l'ajuntament i cònsol de França entre els anys 1885 i 1897. El Museu d'Art de Girona custodia més obres seves, entre d'altres: *Plaça de Sant Marc de Venècia*, *Novici caputxí estudiant*, *Tipus del país*, etc. A més d'aquestes obres també va fer altres dibuixos a llapis i sobre paper d'altres temàtiques, com les ruïnes de les termes romanes de Caldes de Malavella, una obra que ens proporciona una visió de l'estat d'aquest singular monument arqueològic vers la fi del segle XIX. D'aquest mateix pintor el Museu d'Art de Girona conserva un segon dibuix a llapis sobre paper, concretament *Caldes de Malavella* (núm. reg. 251.811), que tracta igualment de les termes d'*Aquae Calidae*.

El dibuix d'Alfons Gelabert es pot identificar, sense cap mena de dubte, amb les ruïnes de les termes romanes de Caldes de Malavella conservades a l'anomenat Puig de les Ànimes. La presència d'unes termes d'època romana en aquest indret obeeix al fet que aprofitaven un dels brolladors o surgències naturals d'aigües minerals que, de manera similar al que succeeix encara avui, tindrien unes virtuts curatives i guaridores.

Pel que sabem, l'antic assentament romà de Caldes de Malavella comptava amb dues instal·lacions balneàries destinades a l'aprofitament de les aigües termals. Les més importants i també més conegudes són les conservades al turó de Sant Grau, que es troben en un estat de conservació notable i de les quals coneixem sobretot la gran natatio central, així com també la galeria porticada perimetral. Les excavacions arqueològiques fetes en aquest punt a finals del segle XX permeten datar-ne la construcció vers mitjan segle I dC.

El dibuix del pintor Gelabert té un especial interès des d'un punt de vista històric i documental, perquè il·lustra justament un segon conjunt termal situat en un dels altres turons de la vila de Caldes, el del Puig de les Ànimes, al nord del nucli urbà (Merino, Nolla, Santos 1994, 51-56). Es tracta de la representació d'una piscina, també de dimensions considerables, bastida amb grans blocs escairats de pedra que dibuixen una graderia perimetral formada per tres graons i pavimentada amb lloses rectangulars. Tant l'emplaçament com els paral·lels d'aquest tipus d'estructura suggereixen una atribució plenament romana.

La il·lustració de Gelabert és un dels pocs documents conservats d'aquesta edificació, que va quedar destruïda per les obres de remodelació realitzades en aquest turó a mitjan segle XX. El dibuix es va fer molt probablement poc temps després de la descoberta de la piscina, que es va produir l'any 1880 en el marc d'uns treballs d'urbanització. La presència dels pilons de terra procedents de l'excavació que s'observen al dibuix així ho confirmarien. De la descoberta del jaciment en tenim constància a la crònica de la visita que va organitzar l'Associació d'Excursions Catalana, on es publica també un dibuix de la mateixa piscina fet per Joan Arzave (Lletget, 1881). No fou fins poc temps després, l'any 1911, que es publicaria també el dibuix a llapis d'Alfons Gelabert (Botet i Sisó, 1911, 970).

Per les descripcions més detallades del monument que en fa T. Lletget (1891), sabem que la

piscina central amidava exteriorment 9 metres de llarg per 5,76 metres d'amplada. El fons tenia unes dimensions de 7,45 metres per 4,40 metres. Per accedir a l'interior es disposaren tres graons perimetrals, d'alçades variables i que marcaven una profunditat màxima d'1,05 metres.

El dibuix d'Alfons Gelabert permet veure també a la part central inferior d'un dels extrems un forat de forma circular. Pel que sabem, la piscina comptava amb dos forats, un per a l'entrada de l'aigua i l'altre, possiblement, per a l'evacuació. No obstant això, en una descripció més detallada efectuada l'any 1882 sembla que, a més de la piscina, es van descobrir també les restes d'un canal d'uns 5 metres de longitud fet amb blocs de granit, que començava en una surgència natural d'aigua i que serviria per omplir l'esmentada piscina (Vidal, 1882). Els pocs materials recuperats durant la descoberta de l'obra, com ara algunes monedes emporitanes, podrien indicar una cronologia molt genèrica del segle I dC, és a dir, un context molt semblant al de l'altre conjunt termal de Caldes de Malavella localitzat al turó de Sant Grau.

En resum, el dibuix d'aquesta piscina termal o natatio fet per Alfons Gelabert ha estat de gran ajuda per entendre i interpretar les restes arqueològiques que il·lustren els orígens romans del poble de Caldes de Malavella, així com també l'ús mil·lenari de les surgències naturals d'aigües minerals. Aquest antic nucli romà, del qual coneixem sobretot els dos conjunts termals esmentats així com la necròpolis de Sant Esteve, ha proporcionat diverses troballes arqueològiques puntuals al llarg d'aquest segle, entre les quals destaquen dues inscripcions del segle II dC que ens revelen el seu nom antic, *Aquae Calidae*, i que proven que en aquest moment gaudia de la condició de municipi de dret llatí. Els treballs arqueològics més recents realitzats en diferents solars del poble han permès identificar noves evidències d'aquesta civitas i permeten descartar definitivament l'associació amb el topònim *Aquae Voconniae* citat en els antics *itineraria*.

BIBLIOGRAFIA

- Botet i Sisó J. 1911, *La província de Girona*, Geografia General de Catalunya, dirigida per F. Carreras Candi, Barcelona.
- Lletget T. 1881, Una excursió a Caldes de Malavella (20 de febrer de 1881), *Anuari de l'Associació d'excursions Catalana*, I, 156-173.
- Merino J., Nolla J. M., Santos M., 1994 *Aquae Calidae. Presència romana a la Selva*, estudis i textos, 3, Consell Comarcal de la Selva - Centre d'Estudis Selvatans.
- Vidal L. M. 1882, Aguas termales de Caldas del Malavella. Província de Gerona. Memoria geològica, *Boletín de la Comisión del Mapa Geológico, XIII, Madrid*.